

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 8. listopadu 2024 ve věci č. 18037/19 a 33175/22 – *Rybářství Třeboň a.s. a Rybářství Třeboň Hld. a.s. proti České republice*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že nedošlo k porušení majetkových práv stěžovatelek podle článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě, třebaže jim byly po více než 20 letech bez náhrady odňaty rybníky a přilehlé pozemky. Jejich privatizace v 90. letech byla totiž od počátku neplatná pro rozpor s tzv. blokačním ustanovením, jehož smyslem bylo do přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi zamezit převodům původně církevního majetku do soukromých rukou.

I. Skutkové okolnosti

Stížnosti se týkaly nemovitostí (rybníků a přilehlých pozemků) v Novosedlech nad Nežárkou a Lutové. Pozemky stát v roce 1949 bez náhrady odebral církvi. Od té doby je spravoval státní podnik Státní rybářství Třeboň. V roce 1992 byl přijat zákon o privatizaci. Ustanovení § 3 odst. 1 zákona vylučovalo z privatizace majetek, který po 25. únoru 1948 přešel na stát z vlastnictví církvi („blokační ustanovení“). V roce 1992 Fond národního majetku ČR („FNM“) založil druhou stěžovatelku. Do jejího základního kapitálu zahrnul i sporné pozemky, ačkoli u nich bylo uvedeno, že dříve patřily církvi. Privatizační projekt vypracovalo vedení státního podniku v čele s J. H. Ten se stal zároveň členem představenstva druhé stěžovatelky. Zápis o předání a převzetí majetku dotyčný podepsal za tři subjekty – státní podnik, který pozemky převáděl, FNM i druhou stěžovatelku. Projekt schválilo tehdejší Ministerstvo pro správu a privatizaci národního majetku. Podle šetření Nejvyššího kontrolního úřadu („NKÚ“) z přelomu let 1994 a 1995 neměl být projekt schválen, jelikož zahrnoval majetek, který nemohl být podle zákona privatizován. Jeho hodnota byla nejméně 349 mil. Kč. V roce 2007 byla druhá stěžovatelka rozdělena a odštěpením vznikla první stěžovatelka. Přešly na ní pozemky v Novosedlech nad Nežárkou. V roce 2013 nabyl účinnosti zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi („ZMVC“), který umožnil restituci části komunistickým režimem protiprávně zabaveného majetku. Povinným byl stát, nikoli osoby soukromého práva. Avšak církve mohly podle ZMVC žalovat třetí osoby, na které byl majetek převeden v rozporu s blokačním ustanovením. Ve vztahu k předmětným pozemkům takto v roce 2015 postupovaly římskokatolické farnosti v Novosedlech a Lutové. Soudy prohlásily privatizaci od počátku za neplatnou. Stěžovatelky si podle nich musely být vědomy, že jde o zkonfiskované církevní pozemky. Soudy tak určily, že jejich vlastníkem je stát. V navazujícím řízení podle ZMVC byly pozemky církvi navraceny.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 1 PROTOKOLU Č. 1 K ÚMLUVĚ

Soud se úvodem z vlastní iniciativy zabýval otázkou, jestli je namítané ustanovení použitelné. Vnitrostátní soudy totiž shledaly, že privatizace byla od počátku neplatná, což ve skutečnosti znamená, že stěžovatelky nikdy pozemky nevlastnily. Vzhledem k tomu, že se dlouhé roky za vlastníky považovaly a státní orgány s nimi tak i zacházely, dle Soudu se mohou dovolávat „majetku“ ve smyslu článku 1 Protokolu č. 1 (srov. *Gashi proti Chorvatsku*, č. 32457/05, rozsudek ze dne 13. prosince 2007, § 38).

Stěžovatelky byly zbaveny majetku v důsledku přijetí ZMVC a řízení, které zahájily farnosti v Novosedlech a Lutové. Výsledkem řízení bylo, že o pozemky přišly. Dle Soudu tedy došlo k zásahu do jejich vlastnictví způsobem, který se rovnal „zbavení majetku“ ve smyslu druhé věty uvedeného článku (*Pincová a Pinc proti České republice*, č. 36548/97, rozsudek ze dne 5. listopadu 2002, § 45).

V projednávané věci byl zásah proveden na základě ZMVC, který umožnil církvím domáhat se určení vlastnictví státu k majetku, který jim původně patřil a byl převeden ze státu na třetí osoby. Stěžovatelky neargumentovaly nedostatečnou kvalitou ZMVC. Dle Soudu tak byl požadavek zákonnosti splněn.

Obecný cíl restitučního zákonodárství při přechodu z totalitního na demokratické státní zřízení, tedy zmírnění následků některých majetkových křivd, sleduje důležitý cíl, který je ve veřejném zájmu (*Velikovi a ostatní proti Bulharsku*, č. 43278/98 a 8 dalších, rozsudek ze dne 15. března 2007, § 170). Do širokého prostoru pro uvážení státu spadá i rozhodnutí umožnit restitucentům domáhat se vydání majetku po soukromých osobách (*Pincová a Pinc proti České republice*, cit. výše, § 51). Tak tomu bylo v případě ZMVC, jehož účelem bylo napravit některé majetkové křivdy spáchané komunistickým režimem. Za tímto účelem zákon opravňoval církve k podávání žalob na určení vlastnictví státu k příslušnému majetku, jenž byl původně majetkem církve a přešel do soukromých rukou v rozporu s ustanovením o blokaci. V případě úspěchu by se oprávněné církve mohly posléze domáhat jeho restituce. Dle Soudu tak ZMVC usiloval o obnovení spravedlnosti a respektu k zásadám právního státu.

Zásah do práva k majetku musí konečně nastolit „spravedlivou rovnováhu“ mezi veřejným zájmem společnosti jako celku a právy jednotlivce. Zejména musí existovat rozumný vztah přiměřenosti mezi použitými prostředky a cílem, jehož má být dosaženo. V tomto ohledu Soud přiznává státu široký prostor pro uvážení. Tato rovnováha je narušena, pokud osoba musela nést nepřiměřené individuální břemeno. Při tomto hodnocení Soud bere v potaz konkrétní okolnosti případu, včetně podmínek, za kterých byl majetek nabyt, zda se stěžovateli dostalo odškodnění a také jeho osobní a sociální situaci.

Soud odlišil projednávanou věc od zdánlivě podobných případů, jimiž se zabýval v minulosti (např. *Pincová a Pinc proti České republice*, cit. výše; *Zvolský a Zvolská proti České republice*, č. 46129/99, rozsudek ze dne 12. listopadu 2002). Na rozdíl od nich totiž stěžovatelky nabyly předmětné pozemky až po pádu komunistického režimu, v roce 1992, resp. 2007 v případě první stěžovatelky.

Vnitrostátní soudy založily své závěry o neplatnosti nabytí vlastnického práva stěžovatelkami na dvou hlavních důvodech. *Zprv*, privatizace proběhla zjevně v rozporu s blokačním ustanovením, a tedy neplatně. *Zadruhé*, stěžovatelky nenabýly majetek v dobré víře; nemohly tedy vlastnické právo nabýt ani vydržením, neboť to předpokládá oprávněnou držbu. Zvláštní důraz soudy kladly na skutečnost, že bývalý státní podnik i druhá stěžovatelka, za které jednal J. H., musely vědět, že do privatizačního projektu zahrnuly pozemky patřící původně církvi, aniž by zkoumaly, jak a kdy přešly do vlastnictví státu. Privatizace byla navíc pochybná i kvůli působení J. H., který podepsal převod a nabytí pozemků za bývalý státní podnik, FNM i za druhou stěžovatelku. Vnitrostátní soudy vycházely také z kontrolních závěrů NKÚ, který na neplatnost privatizace upozornil už v roce 1995. Je sice pravda, že privatizace byla schválena příslušným ministerstvem. Ale vzhledem k tomu, že si stěžovatelky musely být vědomy nesrovnalostí, k nimž při privatizaci došlo, nelze považovat závěry vnitrostátních soudů za nerozumné. Soud si byl vědom, že mezi přijetím zákona o privatizaci a ZMVC uplynuly dvě desetiletí. Za podstatné považoval, že již v roce 1992 zákonodárce vyloučil historický majetek církví z okruhu privatizovaného majetku. Účelem blokačního ustanovení bylo zabránit převodu tohoto majetku do soukromých rukou, dokud nebude přijat ZMVC. Stěžovatelky tak nikdy nemohly mít legitimní očekávání, že zůstanou vlastníky dotčených pozemků. V projednávané věci tedy vzaly soudy v úvahu všechny relevantní skutečnosti a závěry, ke kterým dospěly, nelze dle Soudu považovat za nerozumné ani zjevně svévolné (*OA O Neftyanaya Kompaniya Yukos proti Rusku*, č. 14902/04, rozsudek ze dne 20. září 2011, § 589). Kromě toho stěžovatelky nebyly zbaveny majetku v důsledku vyvlastnění – situace, ve které by poskytnutí náhrady bylo zásadní pro posouzení přiměřenosti zásahu – ale v důsledku prohlášení neplatnosti privatizace a nabytí majetku ve zlé víře. Soud v této souvislosti vyzdvihl, že důsledky prohlášení transakce za neplatnou od samého počátku zahrnují povinnost vrátit dotčený majetek výměnou za zaplacenou kupní cenu. Stěžovatelky však získaly dotčené pozemky bezúplatně, takže jim není co vracet. Neposkytly ani žádné důkazy o tom, že do dotčených pozemků během let investovaly. I když jistě musely mít určité výdaje s jejich údržbou, ty byly vykompenzovány tím, že půdu vlastnily více než 20 let, přičemž nemají povinnost navracet její plody a užitky. Dle Soudu tak výjimečně nebylo

třeba ani zkoumat, zda stěžovatelky mohly získat odškodnění, kdyby zahájily řízení, na které odkazovala vláda. I bez něho lze totiž učinit závěr, že nenesly nadměrné individuální břemeno, a tedy že nebyla narušena spravedlivá rovnováha mezi kolidujícími zájmy. K porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě nedošlo.